

wolfgang amadeus

MOZART

gudački kvarteti i kvinteti

Dušan Stranić

Jednom prilikom je J. W. Goethe rekao: "*Sviranje gudačkog kvarteta, razgovor je između četiri mudra čovjeka*". Zaista lijepe i istinite riječi. Svirati gudački kvartet je divan osjećaj – kao da čitamo lijepu poeziju. Poznato je da i dobri muzičari-amateri vole svirati "za dušu" komornu muziku, a posebice gudačke kvartete i tako uživati u "muzičkoj poeziji", ali ako je to profesionalan posao, onda je to zahtijeva potpuno drugačiji pristup prema toj formi muzike.

Za dobru interpretaciju gudačkih kvarteta nije dovoljno samo "sviranje" već iza toga mora stajati dug i mukotrpan individualan i zajednički rad, u kojem se puno razmišlja i diskutira da bi se dobio konačni efekt, i baš u tome je veličina "muzičkih mudraca". Odnos prema Mozartovim gudačkim kvartetima i kvintetima zaista je specifičan. "Nestašni" Mozart je "kamen smutnje" svim muzičarima, počevši od solista, komornih muzičara ili dirigenata. Naime, na svijetu ne postoji ni jedan natječaj za violinu, glasovir, pjevanje ili audicije za prijem u profesionalni gudački ansambl a da u već u prvoj etapi natječaja nije zadan perfekcionizam filigranske tehnike, potpune čistoće intonacije i ljepote tona, te rafinirane muzikalnosti – jednostavnost i ljepota – samo to! A što je teže od jednostavnosti? A upravo sve to vrijedi i za interpretaciju Mozartove gudačke komorne glazbe.

Mozart je komponirao 23 gudačka kvarteta i "Adagio i Fugu", K. 546, a diskografske kuće snimile su odista veliki broj pojedinačnih kvarteta – ali kompleta, relativno malo. Kvartete možemo podijeliti u dvije grupe. U prvu spadaju 13 kvarteta komponiranih od 1770. do 1782. godine, dok drugoj pripadaju kvarteti komponirani od 1782. do 1790. godine. U tu drugu skupinu ubraja se šest kvarteta posvećenih Mozartovom uzoru "tati Haydnu", poznatih i kao "Haydnovi kvarteti", jedan kvartet posvećen je Mozartovom izdavaču Hoffmeisteru, te zadnja tri "Pruska kvarteta" posvećena su pruskome kralju Friedrichu II. Velikom. Kako sam Mozart kaže, na tim posljednjim kvartetima je radio polagano, duboko razmišljajući.

Prve snimke Mozartovih gudačkih kvarteta snimljene su još početkom dvadesetih godina prošloga stoljeća. Iz tog vremena imamo povijesni zapis četiri kvarteta koje je 1997. godine izdala engleska diskografska kuća Biddulph Recordings. Izvođači su Flonzaley Quartet, nazvan po rezidenciji američkoga bankara i pokrovitelja glazbe Edwarda J. de Coppeta koja se nalazila na švicarskom dijelu ženevskog jezera a u kojoj su se tada okupljali ljubitelji komorne muzike. Kvartet Flonzaley bio je ansambl internacionalnoga sastava koji je vodio poznati švicarski violinist Albert Pochom, a taj izvanredan kvartet je tijekom svog djelovanja odsvirao čak 3.000 koncerata po Europi i Americi. U razdoblju prije Drugoga svjetskog rata snimljene su još neke pojedinačne snimke, u izvedbama ondašnjih eminentnih ansambala, no tih zapisa uglavnom nema na kompaktnim diskovima.

Uvođenjem Long Play ploča i novih tehnika snimanja nakon Drugog svjetskog rata u diskografiji nastaje prava revolucija. Ratom opustošeni Beč ponovno postaje glazbeni centar Europe, a mnoge američke diskografske tvrtke počinju snimati u svojim novoosnovanim studijima u Beču koristeći tu novu tehniku. Posebice se snimaju djela bečkih klasika, jer Beč je s pravom smatran izvorom autentične interpretacije.

Američka tvrtka Westminster snimila je Mozartove gudačke kvartete s Wiener Konzerthaus kvartetom, koji je iza rata smatran jednim od najboljih gudačkih kvarteta u Europi, a u to smo se i uvjerali prilikom njihova gostovanja u Zagrebu. Zatim je Westminster ponovno snimio prvih 13 kvarteta, ali sada s Barylli kvartetom, koji je nosio ime po ondašnjem "Konzertmeisteru" Bečke državne Opere i Bečke Filharmonije. Iz toga vremena imamo i nekoliko snimaka Mozartovih kvarteta u izvedbi bečkog kvarteta Weller, koji je također nosio ime po drugom vrsnom "Konzertmeisteru" Bečke državne Opere i Bečke Filharmonije Walteru Welleru. Weller je kasnije vrlo uspješno zamijenio gudače s dirigentskim štapićem. Iz toga vremena postoji i zapis dva "Pruska Kvarteta" koje je engleska Decca snimila s kvartetom Bečke filharmonije, kojeg je vodio veliki muzičar i violinist Willy Boskovsky. Konkurentska američka tvrtka Vox snimila je 17 Mozartovih kvarteta sa stuttgarskim kvartetom Barchet i izdala ih u jeftinoj ediciji.

Prije Drugoga svjetskoga rata u Americi bio je veoma popularan Budapest Quartet (spomenimo da u njemu nije svirao ni jedan Mađar). Oni su 1932. godine počeli snimati Mozartove kvartete za američku Columbiu i do kraja svoga djelovanja 1960. godine snimili su 19 kvarteta, među kojima su i 10 "velikih". Budapest Quartet imao je privilegiju često svirati na Stradivarijevim instrumentima, koji su pohranjeni u Smithsonian muzeju, a u tim prostorima često su i snimali ploče. Unatoč toj privilegiji, njihove snimke Mozartovih kvarteta, koje se mogu danas nabaviti na kompaktnim diskovima, ne mogu se mjeriti s izvedbama europskih kvarteta. U isto vrijeme u Americi je djelovao i Hungarian Quartet (u kojem su pak svi bili Mađari), a Vox je s njima snimio 6 "Haydnovih" kvarteta i daleko uspješnije predstavio američkoj publici način europskog komornoga muziciranja. Možda najbolje "američke" snimke 10 "velikih" Mozartovih kvarteta realizirao je Fine Arts Quartet iz Chicaga za američku tvrtku Conifer. Njihovo se sviranje Mozarta ističe dobrim tempima kulturnog zvuka te uživljavanjem u njegov stil. Iza Drugoga svjetskog rata osniva se i u New Yorku još jedan vrlo značajan kvartet, Julliard Quartet, koji za tvrtku RCA Victor snima najprije "14. i 15. kvartet", a kasnije i komplet "Haydnovih" kvarteta, ali ovaj puta za konkurentsku Columbiju. Njihove snimke ističu se tehničkom perfekcijom, ali nažalost i prebrzim tempima, što je i inače česta osobina američkih komornih ansambala.

Trojica bečkih emigranata Norbert Brainin, Siegmund Nissel i Peter Schidlöf osnovali su u Londonu s engleskim čelistom Martinom Lovettom kvartet stoljeća, Amadeus Quartet (na slici). Prvi koncert održali su 10. siječnja 1948. godine u londonskom "Wigmore Hallu", a zadnji nakon punih četrdeset godina djelovanja u istom sastavu na ljetnom festivalu u engleskom Cheltenhamu. Tijekom svog djelovanja u glazbenom svijetu postali su "sinonimom" komornog muziciranja. Nakon iznenadne smrti violiste Petera Schidlöfa, kvartet je prestao djelovati. Kvartet Amadeus snimio je svoju prvu snimku za englesku DECCU u

ožujku 1949. godine, i to gudački kvartet engleskog kompozitora Ranniera, dok su prvi Mozartov kvartet, K. 387 snimili u svibnju 1950. godine za engleski His Masters Voice u Londonu. Kasnije je njemačka tvrtka nosača zvuka, glasoviti Deutsche Gramofon, potpisala s Amadeusovcima ekskluzivni ugovor i za njih su snimili sve Mozartove gudačke kvartete. Te su snimke kod kritičara dobile visoke ocjene i osvojile mnoge diskografske nagrade, a nedavno su izdane i na kompaktnim diskovima.

Kompletne Mozartove kvartete izdao je i nizozemski Philips u interpretaciji slavnog Quartetta Italiana (Paolo Borciani i Elisa Pegreffo violine, Piero Farulli, viola i Franco Rossi, violončelo) koji snima Mozartove kvartete u razdoblju od 1966. do 1973. godine a za koje glazbeni kritičari pišu da imaju moderan pristup sviranju Mozarta sa savršenim odnosom zvuka i kao takvi zauzimaju posebno mjesto u diskografiji Mozartovih kvarteta.

Bečki Alban Berg Quartett smatra se današnjim nasljednicima Amadeusovaca, a njihove snimke 10 velikih kvarteta za Teldec ističu se modernim pristupom i autoritativnim, poletnim sviranjem, te se svakako ubrajaju među vrhunske interpretacije Mozartovih kvarteta.

Posljednji komplet Mozartovih kvarteta izdan 1996. godine snimio je za francusku tvrtku Caliope renomirani češki kvartet Talich, koji također spada u vrhunska dostignuća komornoga muziciranja, koje prvenstveno odlikuje profinjenost i intimnost zvuka. Česi imaju "sluha" za Mozartovu glazbu, što vrlo dobro poznaje Zagrebačka koncertna publika kroz nastupe sjajnog praškog Kvarteta Smetana. Oni su u diskografiji ostavili nažalost snimke samo dva Mozartova kvarteta, i to K. 421 i K. 428. Nedavno je ta dva kvarteta na CD-u izdala londonska tvrtka specijalizirana za povijesne snimke Testament.

Od mladih svakako treba spomenuti Hagen Quartet u kojem sviraju dva brata i sestra Hagen, dok je četvrti član violinist Rainer Schmidt. Rođeni u Salzburgu, glazbu su studirali na salzburškom "Mozarteumu", a unatoč njihovoj mladosti, iza njih je već 20 godina uspješnog profesionalnog djelovanja. Kao dar za njihov jubilej, njemački DGG izdao je "Haydnove kvartete" za koje kritika kaže da su nam Mozartovo zlato ponudili u punome sjaju. Mladost resi i mađarski Kvartet Eder, koji je sva 23 Mozartova kvarteta snimio je za popularni Naxos, čiju izvedbu odlikuje ljepota tona, a čitavu ediciju od 8 CD-a vrlo niska cijena. Spomenimo i bečki Kvartet Schubert, koji je unatoč svojem kratkom profesionalnom djelovanju već snimio 10 velikih kvarteta za englesku diskografsku kuću Nimbus. Karakteristike njihova sviranja Mozarta su jednostavnost i velik, gotovo "sladak" ton. Kako sam u samom početku spomenuo, jednostavnost interpretacije je "velika" vrlina.

Gudački kvintet kao forma bio je veoma razvijen u doba bečkih klasika i kasnije kod romantičara, kad su i nastajala najbolja djela za takav sastav. U doba romantike i kasnije ta forma nije više toliko zastupana kod kompozitora. Najčešće

je komponiran kao kvintet s dvije viole. I Mozart komponira upravo za takav sastav, no za razliku od gudačkih kvarteta, Mozart je komponirao "samo" 6 kvinteta, no oni svi spadaju u njegova vrhunska ostvarenja.

Prvi komplet Mozartovih gudačkih kvinteta snimio je u Americi Budapest Quartet za tvrtku Columbia. U prva dva kvinteta drugu violu je svirao američki violist njemačkoga podrijetla Walter Trampler, dok je u ostala četiri gost bio Amerikanac Milton Katims, koji se kasnije uspješno posvetio dirigiranju. Nakon Budapest Quarteta, vrlo su dobro snimili kvintete, također za Columbiju, tada mladi Kvartet Julliard, s violistom Johnom Grahamom. Sve te izvedbe imamo danas na kompaktnim diskovima. Kao što je Fine Arts Quartet sjajno snimio Mozartove gudačke kvartete, isti visoki nivo potvrdio je i snimkama njegovih kvinteta s violistom Francisom Tursijem za tvrtku Vox. Sjajno je snimke s koncerta uživo snimila i američka tvrtka RCA Victor s renomiranim Guarneri Quartetom, a gosti su im naizmjenice bili armenske violistice Kim Kashkashian i Ida Kavagian te Amerikanac Steven Tenenborm.

Od europskih ansambala, među prvim izdanjima Mozartovih kvinteta imamo snimke američke tvrtke Monitor s francuskim Kvartetom Pascal, kojima se pridružio violist Walter Gerthard, a na kojima se čuje dobra tradicionalna interpretacija Mozarta. Kvartet Amadeus već 1951. godine snima za Westminster možda najljepši Mozartov kvintet, onaj u g-molu, K. 516 sa sjajnim muzičarom, violistom Cecilom Aronowitzem. U razdoblju od 1967. do 1975. godine snima za DGG zajedno svih 6 kvinteta, koji su kasnije izdani u kompletnoj Mozartovoj ediciji.

Toplu i ekspresivnu izvedbu kvinteta ostvarili su češki glazbenici – Kvartet Talich i violisti Bohuslav Zahrádník i Karel Rehak, a izdala ih je francuska diskografska kuća Caliope. To je nesumnjivo najbolja interpretacija među novijim snimkama Mozartovih kvinteta. Već spomenuti sjajni praški Kvartet Smetana, ostavio je u diskografiji snimke tri Mozartova kvinteta. Violu je svirao poznati češki majstor na violini Josef Suk, a snimke je realizirala češka tvrtka Supraphon.

Bogata je kolekcija snimaka Mozartovih kvinteta i s mađarskim ansamblima. Cijeli ciklus kvinteta za mađarski Hungaroton snimili su Kvartet Tatrai i violistica Anna Mathern. Među mađarskim komornim ansamblima danas su možda najpoznatiji Kvartet Takach, koji su za također Hungaroton snimili četiri posljednja Mozartova kvinteta. Za popularni Naxos imamo vrlo dobre snimke kvinteta s Kvartetom Eder i violistom Jánosom Fehérváriem.

Kaže se da šećer dolazi na kraju, a to su neupitno Phillipsove sjajne snimke svih Mozartovih kvinteta, koje su 1973. godine snimili gudački Trio Grumiaux (Arthur Grumiaux, Georges Janzer, Eva Czako), kojem su se pridružili na drugoj violini Arpad Gérecz i na drugoj violi Max Lesueur. Njihovo izvrsno idiomatsko i nadahnuto sviranje možemo u prvom redu zahvaliti velikom violinisti Arthuru Grumiauxu, koji je bio proslavljen kao vrhunski interpret Mozarta.